

Mentalitet och personlighet hos hund

Text och foto: Lotta Arborelius, docent

En hunds mentala egenskaper brukar beskrivas i termer av temperament eller personlighet. Inom psykologin brukar man definierar temperament som de medfödda mentala egenskaperna som ligger till grund för och tillsammans med individens erfarenheter formar en individs speciella karaktär, dvs personlighet. Denna uppfattning delas dock inte av alla forskare och många som forskar om djurs mentalitet undviker att prata om personlighet för att inte förmänskliga djuren. Personligen tycker jag denna uppdelning är högst relevant när det gäller hundar. Det är t.ex. väldigt tydligt att mycket av en hunds mentalitet är genetiskt och redan som valp kan man se vilket temperament hunden har.

Min första Shiba, Kiichi, var den absolut lugnaste i sin kull och sov mest när vi kom och hälsade på honom som valp. Han är fortfarande en hund som är cool i de flesta lägen. Tama däremot var den absolut livligaste i sin kull och kallades "röda faran". Det var hon som busade med sina kullsyskon och bet sönder deras halsband, och hon är fortfarande mycket mera aktiv än Kiichi. Tama fick sin första kull valpar i våras och det var väldigt intressant att studera hur en av dom, som senare skulle döpas till Hjalmar, utmärkte sig redan när han var 6 dagar gammal. Han var mer aktiv och han verkade vilja mer än han klarade av, dvs hade en stark drivkraft. Jag såg direkt att han kommer att bli som Tama. Intressant är att han även utseendemässigt blev väldigt lik sin mamma och idag vid ett års ålder har han precis samma otålighet som Tama har och många enskilda beteenden verkar han ha kopierat från sin mor. Men, han har också en alldeles unik personlighet och mycket i den är väldigt olik Tama, t.ex. så älskar han alla, människor som hundar, medan Tama är väldigt selektiv när det gäller vilka hon gillar. Hjalmars personlighet har bl.a. formats av att han som valp har fått träffa flera olika hundar och människor, än vad Tama gjorde som valp. Det kan naturligtvis även finnas olika genetiska egenskaper som tillsammans med uppväxtmiljön givit dem olika personlighet vad gäller umgänget med andra människor och hundar.

Redan när Hjalmar var 6 dagar gammal såg man att han skulle bli en mycket aktiv och otålig shiba, precis som sin mor Tama.

Ett sätt att kategorisera temperament är att studera hur individen reagerar i stressframkallande situationer såsom hot och utmaningar, vilket den holländske forskaren Jaap Koolhaas har studerat (se Koolhaas et al. 1999). Hur man hanterar en hotande situation kallas inom psykologin för coping (av engelskans "to cope" som betyder "att klara av"). Det finns i princip två olika sätt att bemästra en hotfull situation, aktiv coping och passiv coping. Dessa två sätt att hantera stress har observerats hos många olika arter inklusive människa. Aktiva copers reagerar på hot genom att slåss eller fly (fight or flight), de är ofta mer aggressiva och det har föreslagits att aggressionen är kopplad till försvar av reviret. Fysiologiskt får dessa individer ett större påslag på det s.k. sympatiska nervsystemet vilket leder till ökad frisättning av stresshormonerna noradrenalin och adrenalin. Det är det sympatiska nervsystemet som även gör så att hjärtat slår snabbare och att munnen blir torr när vi blir stressade, samt mobiliserar kroppens energi, som nu behövs för att kunna slåss eller springa. Aktiva copers verkar även ha högre halter av testosteron än passiva copers.

Passiva copers reagerar på stressande eller hotfulla situationer med ett undvikande beteende eller s.k. freezing, dvs att hunden stelnar till och förblir alldeles stilla. Dessa individer har också låg aggressivitet. Hos passiva copers aktiveras inte det sympatiska nervsystemet lika mycket som hos aktiva copers, istället aktiveras den s.k. stressaxeln som leder till en förhöjd frisättning av ett annat stresshormon kortisol, mer än hos aktiva copers. Dessutom har de en högre aktivitet i det parasympatiska nervsystemet som har som övergripande funktion att befrämja näringsupptag, spara energi och stimulera återuppbyggnad av kroppen. Det parasympatiska nervsystemet sänker hjärtfrekvensen och vid stark aktivering av detta nervsystem kan blodtrycket gå ner så mycket att man svimmar.

Tama är en typisk aktiv coper medan Kiichi är en passiv coper. När vi är ute och går är det Tama som gör utfall mot andra hundar, medan Kiichi ofta sätter eller lägger sig ner och visar att han inte är hotfull. Det är också Tama som är vakthunden hemma, och hon skäller om en bil åker eller om någon går förbi på gatan utanför. Kiichi är den som helst undviker bråk, och när vi går förbi ett hus där det bor en aggressiv hund, går han över till andra sidan gatan. Det är också tydligt att de reagerar väldigt olika på en stressande situation. Detta nyår blev dessvärre båda mina hundar skrämde av smällare, vilket de tidigare inte har reagerat på nämnvärt. På nyårsdagen gick vi längs en väg och precis när vi gick förbi var det ett par tjejer som tänkte på en smällare som gick iväg rakt över vägen. Både Tama och Kiichi blev skrämde, men de reagerade väldigt olika. Tama fick en väldig fart och drog i kopplet för att komma så långt bort som möjligt, ett typiskt flyktbeteende. Jag försökte locka på henne med godis för att distrahera henne, men det gick inte. Kiichi däremot drog sig mot ett litet hus och tryckte sig mot ena väggen, la sig ner och vägrade röra på sig, ett typiskt undvikande beteende. Inte heller Kiichi som normalt är väldigt matglad gick att locka med godis. Detta att inte vilja ha godis/mat som de normalt tycker om är ett typiskt beteende för en stressad hund. Det skall dock påpekas att i vissa situationer kan en individ agera "otypiskt". Till exempel kan en aktiv coper reagera med freezing i en stressande situation där den tidigare har lärt sig att det varken går att springa iväg bort från situationen eller komma ur den genom att slåss. En hund kan också tidigare ha blivit bestraffad för ett sådant beteende och reagerar istället med ett undvikande beteende, som inte bestraffas.

Tama och Hjalmar busar, medan Kiichi håller sig lite på avstånd och luktar i marken - kanske en signal för att lugna busarna?

Ett annat exempel på hur olika mina Shibor reagerar på stress observerade jag en sensommar för några år sen då det var ovanligt mycket getingar. Både Kiichi och Tama ogillar getingar och jagar dem. Kiichi lyckats fånga en som naturligtvis stack honom i nosen. Han reagerade med att dra sig undan till köket där han satte sig i ett hörn och gned nosen med ena tassens och såg allmänt olycklig ut, men inte ett ljud kom från honom. Det dröjde inte länge förrän även Tama lyckats fånga en som också stack henne i nosen eller munnen, men hon reagerade helt annorlunda. Direkt efter att hon blivit stungen satte hon sig ner och skrek som bara en Shiba kan skrika. Smärta är också ett stressande tillstånd, vilket man kanske inte alltid är medveten om och detta innebär att det kan vara mycket svårare att upptäcka smärta hos en hund som reagerar med passiv coping än en hund som reagerar med aktiv coping.

Aktiva och passiva copers skiljer sig även i ett annat avseende, flexibilitet. En aktiv coper skapar lätt rutiner och har ofta en mer rigid beteendepertoar medan en passiv coper är mer flexibel och reagerar hela tiden på vad som händer i omgivningen. Därför har passiva copers lättare att anpassa sig till nya miljöer och förändringar än aktiva copers. Det skulle kunna vara så att denna förmåga att skapa rutiner och mer stereotypa beteenden är det som gör att Tama är mycket lättare att träna dvs lära in nya beteenden. Till exempel har jag lärt både Tama och Kiichi att hoppa upp på stenar och stubbar när vi är ute och de får godis när de hoppat upp. Men det är nästan bara Tama som gör det självmant – hon t.o.m. letar efter stenar eller kullar att hoppa upp på och ser väldigt nöjd ut när hon står högst upp. Kiichi däremot bryr sig oftast inte om varken stenar eller stubbar utan går med nosen i marken och är helt upptagen med alla lukter som skogen är full av.

Hjalmar och Tama är inte bara lika till temperament och beteende utan även utseendemässigt.

Det kan tyckas att en hund som reagerar med passiv coping är att föredra framför en aktiv coper, men eftersom bägge dessa strategier existerar har de båda haft en funktion evolutionärt, dvs de olika strategierna har varit framgångsrika vid olika betingelser. En annan dimension som avgör en individs mentalitet är dess känslomässiga läggning, eller "emotionality", och Koolhaas har förslagit att om man lägger till emotionality till coping strategierna får man fram fyra olika temperament (se Koolhaas et al. 2007). En hund som är en aktiv coper och har låg emotionality är en modig hund, men om den har hög emotionality blir den nervös och får ett panikartat beteende. En passiv coper med låg emotionality däremot blir foglig och flexibel, medan en med stark känslomässig läggning blir blyg och tillbakadragen. Intressant är att man i olika hundraser föredrar olika mentalitet. Vissa raser förknippas vi med foglighet, t.ex. golden retriever, medan en Shiba skall vara modig enligt den japanska standarden (se Birgit Hillerbys artikel i detta nummer). Det vore väldigt intressant att veta om fler Shibor är aktiva copers än vad man ser i andra raser.

Det verkar finnas en stark genetisk komponent för vilken strategi en individ kommer att använda för att hantera hot och utmaningar. Denna verkar också vara stabil över tid. Men även andra faktorer avgör en individs coping strategi förutom arv, såsom tidiga erfarenheter och socialt stöd. Samma faktorer verkar avgöra en individs känslomässiga läggning. Det genetiska arvet kan vi inte påverka, men genom att ge valpen och unghunden en trygg miljö med lagom miljöträning samt ge vår hund socialt stöd genom hela livet kan vi påverka våra hundars personlighet positivt.

Referenser:

Koolhaas JM, m.fl. Neuroscience and Biobehavioral Reviews, volym 23, sid 925-935, år 1999.
Koolhaas JM, m.fl. Brain, Behavior and Evolution, volym 70, sid. 218-226, år 2007.

